

8. Ekelchik, S.O. (1991). Ivan Lysiak-Rudnytskyi as a researcher of Dragomanov's inheritance. In R. P. Ivanova & E. N. Demiankivska (Eds.), *Mykhajlo Dragomanov and the Ukrainian national revival* (pp. 39—41). Kyiv, Taras Shevchenko State University of Kyiv (in Ukr.).
9. Kostenko, G.V. (1999). Research of M. Dragomanov's vital functions and scientific and publicist inheritance in labours of I. Lysiak-Rudnytskyi. *Grani (Verges)*, 3(5), 99—104 (in Ukr.).
10. Kostenko, G. V. (2000). The Social and political viewpoin of M.Dragomanov in research works of historians of Ukrainian diaspora. *Grani (Verges)*, 6, 14—17 (in Ukr.).
11. Kulesha, N. (2006). Lysiak-Rudnytskyi Ivan Pavlovich. In M. M. Romaniuk (Ed.), *Ukrainian journalism in the names: materials to encyclopaedic dictionary* (Vol. 13, pp. 255—257). Lviv: Scientific library named after V. Stefanik (in Ukr.).
12. Kulchitskyi, S. V. (1996). By sharp sight of talented researcher. The past of Ukraine regarding European history. *Polityka i chas (Policy and time)*, 31, 57—67 (in Ukr.).
13. Kutsenko, Yu. (2002). Historiographical appearance of Mykhajlo Dragomanov in creation of I. Lysiak-Rudnytskyi. *Pivdennyi Arkhiv (The South Archive: collection of research works)*, 8, 54—59 (in Ukr.).
14. Lysiak-Rudnytskyi, I. (1991). *Essays on history of new Ukraine*. Lviv (in Ukr.).
15. Lysiak-Rudnytskyi, I. (1994). The Ukrainian answers for the Jewish questions. In *I. Lysiak-Rudnytskyi, Historical essay: in 2 v.* (Vol. 1, pp. 115—134). Kyiv: Osnova (in Ukr.).
16. Dragomanov, M. (2010). Jews and Poles in the South-West region. In Dragomanov M. P., *From research inheritance [text]* (Book 1: Political science. Culture Studies, pp. 267—324). Kyiv: Znannia (in Ukr.).
17. Lysiak-Rudnytskyi, I. (1994). Mikhaylo Dragomanov and the problem of Ukrainian-Jewish relationship. In *I. Lysiak-Rudnytskyi, Historical essay: in 2 v.* (Vol. 1, pp. 375—388.). Kyiv: Osnova (in Ukr.).
18. Dragomanov, M. (1906). Jewish question in Ukraine. In B. A. Kistiakovskiy (Ed.), *Collection of political research works of M. P. Dragomanov: in 2 v.* (Vol. 2, pp. 525—541). Paris (in Rus.).
19. Lysiak-Rudnytskyi, I. (1994). The problem of Ukrainian-Jewish mutual relations in the Ukrainian political thought of the XIX. In *I. Lysiak-Rudnytskyi, Historical essay: in 2 v.* (Vol. 1, pp. 389—403). Kyiv: Osnova (in Ukr.).
20. Dragomanov, M. (1998). «Free Union» — «Free Association». An attempt of Ukrainian political and social program. In T. Andrusiak, *Way to freedom (Mykhajlo Dragomanov about human rights)* (pp. 121—188). Lviv: Svit (in Ukr.).

УДК 94(477):930.1

**Довганик Н. М.\*,**

кандидат історичних наук, доцент,  
ДВНЗ «Київський національний економічний університет  
імені Вадима Гетьмана»,  
Київ, Україна. lamur4ik@bigmir.net

## ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ ПРО ДРУГУ СВІТОВУ ВІЙНУ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ НАЦІЇ

**Анотація.** У статті аналізуються проблеми історичної пам'яті про II світову війну в контексті формування української політичної нації. Утворення політичної нації не тільки незавершене, а й просувається у небезпечному напрямі підміни поняття «громадянського націоналізму» вузьким етнонаціоналізмом або ж абсолютизацією тих чи інших регіональних соціокультурних відмінностей. У зв'язку з цим поставлено завдання вказати головні політичні чинники консолідації українського суспільства, розкрити здобутки і прорахунки у справі побудови національної концепції історії II світової війни, проаналізувати вплив найбільш гострих і суперечливих проблем зазначеної теми на історичну та національну пам'ять, українське націотворення.

**Ключові слова:** історична пам'ять, II світова війна, українська політична нація.

\* Dovganyk N.M., Ph. D., Associate Professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, Ukraine. lamur4ik@bigmir.net

HISTORICAL MEMORY ABOUT THE SECOND WORLD WAR IN DIMENSION OF FORMING  
UKRAINIAN POLITICAL NATION

**Аннотация.** В статье анализируются проблемы исторической памяти о II мировой войне в контексте формирования украинской политической нации. Образование политической нации не только незавершено, но и продвигается в опасном направлении подмены понятия «гражданского национализма» узким этнонационализмом или абсолютизацией тех или иных региональных социокультурных различий. В связи с этим поставлена задача указать главные политические факторы консолидации украинского общества, раскрыть достижения и просчеты в деле построения национальной концепции истории II мировой войны, проанализировать влияние наиболее острых и противоречивых проблем указанной темы на историческую и национальную память, процесс создания украинской нации.

**Ключевые слова:** историческая память, II мировая война, украинская политическая нация.

**Abstract.** The problems of historical memory of the World War II in dimension of forming Ukrainian political nation are analyzed. The process of political nation forming is not only completed yet, but is being advanced in dangerous orientation, when notion «civil nationalism» is changed by narrow notion of ethnic nationalism or by those or another regional social and cultural national features in their absolute meaning. Regarding this position, the purpose of the article is to reveal the achievements and mistakes in building a national conception of the history of the World War II, to analyze the impact of the most pressing and controversial issues as for historical and national memory. Among innovative approaches on studying history of the World War II is to try to isolate Ukrainian dimension and also to identify factors which were leveled by the Soviet historiography. As to the memory of the World War II, it is the most important part in the historical consciousness and identity of the Ukrainian people. The sacrifice, combat and labor victory revealed by many millions of the Ukrainian people will serve as a tool of faith in the sense of their statehood, ability to be a full-fledged subject of the world-historical process.

**Key words:** historical memory, II World War, Ukrainian political nation.

**Постановка проблеми.** Пам'ять про Другу світову війну залишатиметься важливою складовою історичної свідомості й самоідентифікації українського народу. Виявлена багатьма мільйонами мешканців України самопожертва, бойова й трудова звитяга слугуватимуть одним із важелів віри українського народу у сенс свого державницького буття, його спроможність як повноцінного суб'єкта всесвітньо-історичного процесу.

Звернімо увагу і на обставину, важливу для формування свідомих членів українського суспільства. Утворення політичної нації не тільки не завершено, а й просувається у небезпечному напрямі підміни поняття «громадянського націоналізму» вузьким етнонаціоналізмом або ж абсолютизацією тих чи тих регіональних соціокультурних відмінностей. Це підриває основи консолідації української нації, що історично складалася під дією поліетнічних, поліконфесійних, мультикультурних чинників.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Серед суттєвих особливостей сучасної української історіографії II світової війни доцільно назвати активізацію історичних досліджень, радикальне оновлення, урізноманітнення і розширення їх проблематики. Серед істориків, праці яких пов'язані з вивченням даної теми, а саме в контексті історичної та національної пам'яті, слід відзначити Д. Веденєєва, В. Гриневича, Я. Грицака, І. Іллюшина, М. Ковалю, В. Короля, В. Кучера, О. Лисенка, І. Наумову, І. Патриляка, Ю. Шаповала та ін. Проте необхідна подальша інтенсифікація наукових зусиль у цій сфері з огляду на ту важливу роль, яку відіграє пам'ять про Другу світову війну у формуванні національної свідомості й самоідентифікації українського народу.

**Мета статті** — розкрити здобутки і прорахунки у справі побудови національної концепції історії II світової війни; проаналізувати вплив найгостріших і найсуперечливіших проблем зазначеної теми на історичну та національну пам'ять, українське націотворення; вказати головні політичні чинники консолідації українського суспільства.

**Основні результати дослідження.** Друга світова війна — одна з найскладніших і контрверсійних тем історії України. Нерідко одним і тим самим подіям у

науковій літературі даються діаметрально протилежні оцінки [1, с. 12—14; 2—5]. Навіть сама назва війни є предметом наукових дискусій і політичних суперечок. Тому потрібний виважений погляд на події, створення максимально об'єктивного образу II світової війни. Дискусії з вузлових проблем української історії часів Другої світової війни мають об'єднувати, а не роз'єднувати суспільство.

Науковці виокремлюють три моделі пам'яті щодо історії Другої світової війни [6, с. 114—115]. Західноєвропейська модель сприймає і трактує цю війну як трагедію, найбільший злочин проти людства. У наукових працях adeptів цієї моделі висвітлюються як події воєнної історії, так і повсякденне життя людей у роки війни. Докладніше досліджуються проблеми Голокосту, каяття і примирення.

Націоналістична, антитоталітарна модель пам'яті про II світову війну націлена, зокрема, на докладний аналіз подій 1939—1941 рр., трактуючи події «золотого вересня» як агресію СРСР проти Польщі.

Російська модель базується на багатьох тезах, серед яких основними є твердження про економічну доцільність ГУЛАГу, пояснення значення Перемоги як єдиного позитиву комуністичної системи.

Сучасну історичну пам'ять українського народу про II світову війну вчені характеризують як гібридну модель [6, с. 111—112]. В українському суспільстві відчувається протистояння радянської й сучасної моделей пам'яті про події тих часів. Як концепт назва «Велика Вітчизняна війна» ще надовго залишиться в історичній пам'яті українського народу. Водночас у науковій літературі останнім часом використовуються такі поняття, як «німецько-радянська», «нацистсько-радянська» війна тощо.

Інноваційний підхід до вивчення проблем Другої світової війни полягає в спробі виокремити її український вимір, визначити українські чинники, які нівелювалися радянською історіографією.

Звернемося до неоднозначності оцінок результатів II світової війни. Українці, як і під час визвольних змагань 1917—1920 років, не вибороли державного суверенітету. Наша земля стала полігоном випробування міцності двох тоталітарних режимів. Але, незважаючи на всі страждання, які випали на долю українського народу, не можна ігнорувати позитивні результати війни для національного державотворення [7, с. 327—329].

Період Другої світової війни був важливим етапом формування сучасної незалежної України. Саме у цей час відбулося остаточне об'єднання етнічних українських земель у єдиному державному утворенні і майже завершилося формування теперешніх кордонів країни. З погляду майбутньої самостійності України значно поліпшилося її геополітичне розташування у Європі. За рахунок приєднання нових територій зросла її питома вага серед інших республік СРСР щодо людських ресурсів, площі, економічного потенціалу. Це певною мірою змушувало центральні органи влади рахуватися з національним українським питанням.

Незважаючи на справжні наміри комуністичного керівництва СРСР, у червні 1945 р. Україна посіла почесне місце серед країн — засновників ООН, вступила до Ради спеціалізованих органів цієї організації та, хоч і формально, увійшла до клубу світових націй. З 1944 р. крім власного Наркомату (міністерства) закордонних справ Україна мала короткий час навіть Республіканський наркомат оборони. Під час війни було затверджено єдину військову відзнаку з ім'ям національного героя — неросіянина: орден Б. Хмельницького [8, с. 425—427].

Наш народ долучився до спільноти націй, які боролися і перемогли нацизм. І цю заслугу разом з воїнами Радянської армії поділяють вояки УПА. І хоч їх збройна боротьба не привела Україну до незалежності, але ці події закарбувалися у національній пам'яті і стали однією з рушійних сил наступних націотворчих процесів.

Насправді «Велика війна» назавжди залишилася в історії та культурі народу.

Пам'ять про війну є духовно-історичним надбанням нашого народу, яке, з одного боку, сприяє його самодостатності й самобутності, а з іншого, — органічно інтегрує його в загальноцивілізаційний потік, підносить до рівня інших народів, які активно творили історію [9, с. 339—340].

Тему формування національної історичної пам'яті щодо II світової війни слід розглядати також у зв'язку із ще одним важливим зовнішнім фактором. А саме — з інтеграцією минулого України у загальноєвропейський історичний наратив. Сучасні історичні публікації, шкільні підручники, художні фільми, матеріали засобів масової інформації формують реальну картину подій на Другому фронті і масштабу матеріальної допомоги з боку західних демократичних країн. Це, безумовно, слугує зближенню України з європейським суспільством і певним чином сприяє змінам поглядів вітчизняної громадськості на удавану агресивність Північноатлантичного військового блоку. Історія спільної боротьби об'єднаних націй з фашизмом є ще одним аргументом на користь пошуку гарантій безпеки України через співпрацю з ЄС та НАТО.

Між іншим зазначимо, що зближенню з Європою сприяло й співробітництво відродженої України з об'єднаною Німеччиною щодо невирішених питань Другої світової війни. З самого початку 90-х років XX ст. відбудовуються німецькі військові кладовища, розташовані на території України, і здійснюються досить активні обміни художніми та історичними цінностями, документами [10, с. 321—327].

Позитивним чинником є позиціонування українського керівництва щодо Голокосту. Ця напівзамовчувана за часів СРСР тема нині є одним з важливих напрямів творення історичної пам'яті українського суспільства. А геноцид, вчинений гітлерівцями щодо євреїв, постійно порівнюється з іншою трагедією — радянським геноцидом, Голодомором, здійсненим над українцями.

Прийнятому у Європі антропологічному виміру II світової війни відповідати-муть також подальші дослідження з історії вітчизняних оstarбайтерів і військово-полонених, трагічної долі кримськотатарського народу як складової українського соціуму.

Принципово важливо утверджувати серед європейської спільноти сприйняття України як повноправного суб'єкта антигітлерівської коаліції. Адже у свідомості громадян Європи східними союзниками значною мірою продовжують залишатися, як і за часів війни, росіяни, Москва, Сталін. Навіть, на відміну від поляків, сербів, чехів, військові звитяги українців у боротьбі з нацистами все ще перебувають у тіні «старшого брата». Проте трагічний стан, у якому була українська нація під час II світової війни, дозволяє нам не тільки повністю приєднатися до загальноєвропейського процесу інтернаціоналізації пам'яті, а й безболісно уникнути конфлікту між пам'яттю та метапам'яттю. Цей конфлікт притаманний не лише Росії. Він наявний навіть у Німеччині, коли історична пам'ять не може позбутися тягара протистоянь між переможцями і переможеними, рятівниками і врятованими, злочинцями і жертвами.

Отже, робота зі створення у суспільному сприйнятті україноцентричного погляду на Другу світову війну має певні успіхи. Проте цей процес ще далекий від завершення і постійно наражається на перепони, коріння яких криється у внутрішніх і зовнішніх чинниках. Відбуваються відчутні позитивні зміни щодо самої назви війни, її хронологічних меж, ставлення до учасників антигітлерівської коаліції [7, с. 371—377]. Активно продовжуються процеси переосмислення громадянами України поглядів на «визвольну місію» Червоної армії у 1939 р., «геніальність» комуністичного керівництва СРСР і військового командування, гіперболізацію ролі радянських партизан.

Однак і досі УПА остаточно не сприймається більшістю населення рівною воюючою стороною. День Перемоги продовжує ототожнюватися виключно з перемогою комуністичного СРСР над нацистською Німеччиною. А українці продовжують залишатися «непомітними» для європейців учасниками II світової війни.

Оцінка причин, перебігу та наслідків Другої світової війни дуже складна, і неможливо дати однозначне визначення цим багатоплановим подіям з погляду української національної ідеї. Зовнішні та внутрішні політичні чинники, національні проблеми, соціальні та ідеологічні аспекти, суто військові питання — все це та багато інших компонентів не дозволяє підвести історичну пам'ять про минулу війну до одного знаменника, побудувати новий патріотичний міф, який би поділявся усіма групами населення. Така амбівалентність цієї пам'яті притаманна не лише нашому народу.

Проте зовнішньо об'єктивована побудова «чистої» історії II світової війни також непридатна для визначення національного історичного наративу. Лише чітко сформована ідеологічна концепція слугуватиме консолідації нашого суспільства [8, с. 441—443]. Отже, настав час для створення загальнонаціонального офіційного канону Другої світової війни з погляду сучасних реалій і перспектив гуманітарного та політичного розвитку України. Перехід від реформістських публікацій з окремих питань до завершеної україноцентричної оцінки перебігу подій і наслідків війни дозволить удосконалити освітні програми та підручники для середньої та вищої школи, державну стратегію щодо окремих соціокультурних питань, гідно протистояти зовнішнім ідеологічним впливам.

Державна політика пам'яті повинна здійснюватися продумано і виважено, з огляду на сучасний стан уявлень населення та надмірну політизацію питання. Діяти, впроваджуючи модерний погляд на Другу світову війну, слід залежно від цільової аудиторії. Покоління ветеранів, «дітей війни», загалом — покоління 60—80-річних не потрібно «перевиховувати». Натомість, усі зусилля й кошти варто вкладати у належне виховання молодшої генерації українців і, отже, створювати умови для формування майбутньої консолідованої нації. А особам літнього віку необхідно залишити належні пільги, матеріальну допомогу, шанобливе ставлення суспільства і такі звичайні атрибути свята, як День перемоги, паради, зібрання ветеранів та ін. Толерантність у державній оцінці подій II світової війни є просто необхідним тактичним ходом.

Більшість вітчизняних досліджень і публікацій, які стосуються подій Другої світової війни, мають негативний, викривальний характер (велика кількість жертв, бездарне військове командування, технічна відсталість, масові репресії на фронті, факти мародерства та насильства з боку радянських військових і т. ін.). До цієї тенденції, яка розпочалася з кінця 80-х років минулого сторіччя, додається національна (україноцентрична) теза про безперспективність, марність людських і матеріальних втрат, яких зазнала Україна. Усе це спричиняє уявну об'єктивізацію і майже тотальну дегероїзацію історії Другої світової війни [9, с. 341]. У свою чергу така тенденція призводить до конфронтаційних процесів у суспільстві і перешкоджає національним виховним завданням.

Повномасштабна реанімація сталого радянського міфу «Великої Вітчизняної війни», яка нині здійснюється російською владою, приносить певні результати. Друга хвиля кіно- і телефільмів «про війну», контроль і корегування шкільних програм, продовження монументальної пропаганди, відновлення у повному обсязі системи державних свят, військових парадів та інші заходи — все це сприяє активному відродженню імперських патріотичних традицій. Україні також варто більш поглиблено використовувати у патріотичному вихованні тему Другої світової війни як символу з безумовно позитивним моральним забарвленням. Необхід-

но послідовно утверджувати у громадській свідомості погляд на II світову війну як важливий етап національної боротьби за незалежність.

**Висновки.** Найпридатнішим і найперспективнішим видається приєднання України до загальноєвропейської оцінки війни в історії людства. Адже наголошування саме на гуманітарних аспектах результатів війни, її деромантизації, яке превалює у європейських наукових дослідженнях, освітніх програмах і культурній практиці, цілком відповідає вітчизняним завданням. Ідеологічно застарілий міф «Великої перемоги» слугує лише зміцненню імперського світогляду, а в умовах самоізоляції сучасної Росії дедалі більше віддаляється від справжнього патріотизму у бік націоналізму. Політично й економічно об'єднана Європа намагається поєднати історичне минуле усіх своїх націй. Український народ, який хоча і зазнав чи не найбільших втрат у роки II світової війни, так і залишився під тінню СРСР «невідомим» учасником війни. Тому саме не військові здобутки, а людський вимір цієї глобальної трагедії зближує нас з європейським соціумом.

### ЛІТЕРАТУРА

1. Литвин В. М. Україна у війнах і революціях XX століття, 1914—1945 роки: Закономірності національного державотворчого процесу / В. М. Литвин; НАН України. — К.: Наук. думка, 2012. — 397 с.
2. Національне питання в Україні XX — початку XXI ст.: історичні нариси / [ред. рада: В. М. Литвин (голова), Г. В. Борjak, В. М. Даниленко та ін.; відп. ред. В. А. Смолій; авт. кол.: О. Г. Аркуша, В. Ф. Верстюк, С. В. Віднянський та ін.]. — К.: Ніка Центр, 2012. — 592 с.
3. Україна. Процеси націотворення / упор. Андреас Каппелер; пер. з нім. — К.: К.І.С., 2011. — 416 с.
4. Уроки Другої світової війни/ упор. Н. Л. Клясен. — Харків: Основа, 2011. — 127 с.
5. Шкварець В. П. Друга світова війна 1939—1945 рр.: український вимір [Текст] : монографія / В. П. Шкварець, Ю. І. Гузенко. — Миколаїв : Іліон, 2012. — 249 с.
6. Бердник М. О. Маловідомі сторінки історії Другої світової війни/ М. О. Бердник // Архіви України. — 2012. — №1. — С. 154—207.
7. Гриневич В. Політика пам'яті Другої світової війни в Україні: у пошуках ідентичності та консолідації/ В. Гриневич // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. — 2011. — № 4. — С. 111—127.
8. Євстаф'єва Т. О. Трагедія Бабиного Яру / Т. О. Євстаф'єва // Архіви України. — 2011. — № 5. — С. 137—158.
9. Веденєєв Д. Проблема оцінки діяльності ОУН та УПА/ Д. Веденєєв // Сторінки воєнної історії. — 2011. — Вип.14. — С. 109—126.
10. Єкельчик С. Історія України. Становлення модерної нації: [пер. з англ.]/ С. Єкельчик. — К.: Laurus, 2012. — 374 с.

### REFERENCES:

1. Lytvyn, V. (2012). *Ukraine in the wars and revolutions of the twentieth century, 1914—1945 years: Patterns of national state building*. Kyiv: Naukova Dumka (in Ukr.).
2. Lytvyn, V.N., Boriak, G., Danilenko, V.M. et al (Eds.). (2012). *National question in Ukraine of XX—beginning of XXI century. : Historical essays*. Kyiv: Nika Center (in Ukr.).
3. Kappeler, A. (Ed.). (2011). *Ukraine. The process of nationbuilding*. Kyiv: KIS (in Ukr.).
4. Klyasen, N. L. (Ed.). (2011). *The lessons of World War II*. Kharkov: Osnova (in Ukr.).
5. Shkvarets, V. P. & Guzenko, Y. I. (2012). *World War, 1939-1945: Ukrainian dimension*. Nikolayev: Ilion (in Ukr.).
6. Berdnik, M.O. (2012). The unknown pages of the history of World War II. *Arkhivnyy Ukrayiny (Archives of Ukraine)*, 1, 154-207(in Ukr.).
7. Hrynevych, B. (2011). Politics of Memory World War II in Ukraine: in search of identity and consolidation. *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen (Scientific Proceedings of the Institute of Political and Ethnic Studies)* 4, 111—127 (in Ukr.).
8. Yevstafyeva, T. O. (2011). *The tragedy of Babyn Yar*. *Arkhivnyy Ukrayiny (Archives of Ukraine)*, 5, 137—158 (in Ukr.).

9. Vedenev, D. (2011). The problem of evaluation of the OUN and UPA. *Storinky voennoyi istoriyi (Pages of Military History)*, 14, 109—126 (in Ukr.).

10. Yekelchik, S. (2012). *Ukraine: Birth of a modern nation*. Kyiv: Laurus (in Ukr.).

УДК 329(477)

**Могильний Л. П. \***,

доктор історичних наук, доцент,  
Київський національний університет  
імені Тараса Шевченка, Київ, Україна. mogylny@ukr.net

## НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ В ПРОГРАМАХ УКРАЇНСЬКИХ ЛІБЕРАЛЬНИХ ПАРТІЙ У ПЕРШІЙ ЧВЕРТІ ХХ СТ.

**Анотація.** Розглядається національне питання за програмами українських ліберальних партій, зокрема, Української демократичної партії (УДП), Української радикальної партії (УРП), Української демократично-радикальної партії (УДРП) та Української партії соціалістів-федералістів (УПСФ), що діяли в 1904—1920 рр. Аналізується ліберальна концепція реалізації національної ідеї, побудованої на засадах поміркованих еволюційних змін, характер культурно-просвітницьких вимог даних партій порівняно з іншими українськими політичними організаціями і партіями.

**Ключові слова:** національне питання, УДП, УРП, УДРП, УПСФ.

**Аннотация.** Рассматривается национальный вопрос в программах украинских либеральных партий, в частности, Украинской демократической партии (УДП), Украинской радикальной партии (УРП), Украинской демократическо-радикальной партии (УДРП) и Украинской партии социалистов-федералистов, которые функционировали на протяжении 1904—1920 гг. Анализируется либеральная концепция реализации национальной идеи, построенная на основе умеренных эволюционных изменений, характер культурно-просветительских требований названных партий в сравнении с другими украинскими политическими организациями и партиями.

**Ключевые слова:** национальный вопрос, УДП, УРП, УДРП, УПСФ.

**Abstract.** National question in the programs of Ukrainians liberal parties, in particular — Ukrainians Democratic party (UDP), Ukrainians Radical party (URP), Ukrainians Democratic-Radical party (UDRP), Ukrainians Socialist-Federalist party USFP), which functioned during 1904—1920 years is discussed. Article is dealt with analyses of liberal conception of realization of national ideas, based upon moderate evolutionary changes as well as character of cultural and educational demands of the noted parties in comparison with other Ukrainian political organizations and parties. Among the questions under discussion is a specific position of liberals upon solution of the issue of inter-ethnic relations and development of Ukrainian statehood, which may be realized not only through class struggle on economic grounds, as revolutionary parties (NUP, USDRP) propagandized, but also by national self-organization and administrative reforms that would ease the contradictions between different social layers and enable a progressive development of society.

**Key words:** national question, Ukrainians Democratic party, Ukrainians Radical party, Ukrainians Democratic-Radical party, Ukrainians Socialist-Federalist party.

**Постановка проблеми.** Перша чверть ХХ ст. характеризується політичним пробудженням української нації. Одним із його проявів стала поява політичних партій різного спрямування та укладення ними політичних програм. Кожна з них, приймаючи свої програмні документи, намагалася знайти вихід із політичного становища, у якому знаходилася українська нація, накреслити план дій, конкретні кроки у напрямі соціального та національного визволення. Особливе місце серед палітри цих партій посідали ліберали, які попри поміркованість позицій у соціально-економічній сфері змогли розробити достатньо чітке бачення проблем національної політики. Утім, саме поміркованість лібералів (за умов неприйняття на сьогодні значною частиною суспільства радикалізму дій) стає

\* Mogylnyi L.P., Doctor of Historical Sciences, Associate Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine. mogylny@ukr.net